Maciej Bosko, Szczepan Korulczyk
(Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim)

Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim w latach 1952–2017

ABSTRAKT: Niniejszy artykuł jest próbą charakterystyki działalności Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim. Poruszono zagadnienia dotyczące historii oddziału radzyńskiego, a także jego poprzednika, Powiatowego Archiwum Państwowego w Łukowie. Ponadto przedstawia kwestie organizacji instytucji, realizowanych przez nią zadań, przechowywanego zasobu oraz umiejscowienia jej w strukturze Archiwum Państwowego w Lublinie. Tekst przybliża wynikający z ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach zakres zadań oddziału oraz jego ważniejsze osiągnięcia w dziedzinie popularyzacji i działalności naukowej. Wskazuje również na istotną rolę instytucji jako ośrodka kulturotwórczego regionu.

SŁOWA KLUCZOWE: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim, archiwa państwowe, kultura, Radzyń Podlaski.

W Radzyniu Podlaskim funkcjonuje oddział zamiejscowy Archiwum Państwowego w Lublinie. Został utworzony w latach 70. XX w. i stanowi kontynuację istniejącego wcześniej Powiatowego Archiwum Państwowego w Łukowie.

Powiatowe Archiwa Państwowe (dalej: PAP) zostały powołane na mocy Dekretu z dnia 29 marca 1951 r. o archiwach państwowych. Ich celem było gromadzenie, zabezpieczanie, porządkowanie, a następnie przekazywanie akt właściwym archiwom wojewódzkim. Powiatowe Archiwum Państwowe w Łukowie rozpoczęło swoją działalność 15 V 1952 r. Jego siedziba początkowo znajdowała się przy ul. Chęcińskiego, potem przemianowanej na Dzierżyńskiego (obecnie

ul. Wyszyńskiego), pod numerem 6. Pod koniec lat 50. przeniosła się do budynku przy ul. Świerczewskiego 23 (obecnie ul. Piłsudskiego).

Powiatowe Archiwum Państwowe w Łukowie działało na podstawie Okólnika nr 26 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 26 VII 1952 r. w sprawie tymczasowego ustalenia właściwości terytorialnej archiwów państwowych. Załącznikowa *Tabela tymczasowego podziału obszaru państwa* stanowiła, iż obszar ówczesnego województwa lubelskiego będzie podlegał właściwości trzech powiatowych archiwów państwowych: w Chełmie, w Łukowie i w Zamościu, te natomiast znajdą się pod nadzorem Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie (dalej: WAPL). Powiatowe Archiwum Państwowe w Łukowie swoim zasięgiem objęło terytorium ówczesnych powiatów: łukowskiego, bialskiego i radzyńskiego.

Archiwa powiatowe w założeniu miały sprawować kontrolę nad dokumentacją powstającą na terenie ich działalności oraz nadzorować składnice akt. Przyjmowanie akt miało mieć charakter rotacyjny i polegało na przejmowaniu ich przez archiwa powiatowe, czasowym, kilkuletnim przechowywaniu, a następnie przekazaniu akt do właściwego archiwum wojewódzkiego. W praktyce dokumentacja była przechowywana w powiatowych archiwach przez dłuższy czas. Do archiwów wojewódzkich przekazywano stosunkowo niewielką ilość akt, co wynikało z trudności lokalowych. W tej sytuacji postanowiono przekształcić powiatowe archiwa państwowe w archiwa o charakterze historycznym, tj. posiadające własny zasób historyczny i zobowiązane do badań nad dziejami regionu.

Kierownika Powiatowego Archiwum Państwowego w Łukowie mianował Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych na wniosek dyrektora Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Lublinie. Funkcję tę pełnili kolejno: Kazimierz Conkała (1952–1953), Eugeniusz Sak (1953–1961), Jan Plewka (1961–1962), Alina Zawada (1962–1963), Teresa Smolińska-Wiekiłow (1963–1972) i Stefania Domijańska (1972–1975)[1]. W początkowym okresie istnienia PAP jego personel składał się tylko z kierownika i woźnego. W latach 60. zostali zatrudnieni jeszcze dwaj archiwiści.

W okresie działalności archiwum w Łukowie duży wysiłek wkładano w szkolenie własnych pracowników. Chociażby w 1952 r. kierownik PAP w Łukowie na szkolenia przeznaczył 26 dni. Z własnej inicjatywy zorganizował pięć konferencji szkoleniowych dla 205 osób zajmujących się składnicami akt.

Pod koniec 1963 r. w PAP w Łukowie było 24 450 j.a., w tym 22 294 jednostki inwentarzowe. Z końcem 1965 r. zakończono przejmowanie akt wytworzonych

[1] D. Magier, A. Petkowicz, Inwentarz zespołu (zbioru) akt: Powiatowe Archiwum Państwowe w Łukowie z lat 1952–1975 [1976–1984], nr zespołu 558/0, Radzyń Podlaski 2009, s. 1–4.

przez urzędy i instytucje do roku 1954. W 1970 r. przejęto akta notariuszy z XIX i początku XX w. (1810–1917) z powiatu łukowskiego. Akta te stanowiły najstarszą część zasobu łukowskiego archiwum. W tym samym roku, to jest 1970, rozpoczęto wykonywanie mikrofilmów akt[2].

Od samego początku istnienia PAP w Łukowie borykało się z trudnościami lokalowymi. Wyjściowo zajmowało powierzchnię zaledwie 32 m². Korespondencja prowadzona między WAPL a władzami administracji miejskiej, powiatowej oraz miejscowym komitetem PZPR świadczy o staraniach mających na celu poprawę sytuacji[3]. Rozważano możliwość przeniesienia archiwum do pomieszczeń dawnej Komendy Powiatowej Milicji Obywatelskiej przy ul. 1 Maja. Władze miasta wydały nawet stosowną decyzję o przyznaniu lokalu. Pomieszczenia okazały się jednak zbyt ciasne, a stropy budynku mało wytrzymałe[4].

Główną przyczyną przeniesienia archiwum do Radzynia była reforma administracyjna z 1975 r. W jej wyniku Łuków znalazł się w województwie siedleckim, które miało własne wojewódzkie archiwum państwowe. Decyzją naczelnika miasta z 23 VII 1975 r. archiwum otrzymało w Radzyniu Podlaskim w bezterminowe użytkowanie trzy sale w Pałacu Potockich o powierzchni nieco ponad 71 m². Do tych pomieszczeń przeniesiono część akt zlikwidowanych urzędów powiatowych.

W sierpniu 1975 r. kierownik oddziału, Stefania Domijańska, wzięła udział w naradzie w Urzędzie Miejskim w Radzyniu Podlaskim, która dotyczyła warunków korzystania i wysokości opłat od użytkowanych lokali. Szczegółowo omówiono te sprawy z sekretarzem miasta, Mikołajem Skrzetuskim. W jednym z pozyskanych pomieszczeń zorganizowano w tym czasie kancelarię, która rozpoczęła funkcjonowanie 5 XI 1975 r. W pozostałych dwóch salach brakowało jednak miejsca na zgromadzone akta. W związku z tym tydzień później, 12 XI 1975 r., dyrektor WAPL Franciszek Cieślak zwrócił się do naczelnika Radzynia z prośbą o przydział kolejnych pomieszczeń, pisząc:

> Pragniemy przypomnieć, że w magazynach archiwalnych w Łukowie zostały już zgromadzone i uporządkowane podstawowe materiały źródłowe z terenu obecnego województwa bialskopodlaskiego, zwłaszcza dla okre-

[2] Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim (dalej: APL O/R), 558/0 Powiatowe Archiwum Państwowe w Łukowie (dalej: PAPŁ), sygn. 2, s. 1–7.

[3] D. Magier, A. Petkowicz, op. cit., s. 1–4.

[4] PAPŁ, sygn. 1, s. 23–30.

> su XXX-lecia PRL. Archiwum Państwowe w Radzyniu, po otrzymaniu dodatkowych pomieszczeń i przeniesieniu zgromadzonych w Łukowie akt, będzie miało perspektywę dalszego rozwoju i z czasem zostanie przekształcone w Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Białej Podlaskiej z/s w Radzyniu Podlaskim. Z uwagi na to, iż większość podstawowych materiałów archiwalnych znajduje się w Łukowie, praca tego Archiwum jest obecnie bardzo utrudniona, bowiem na co dzień zgłasza się wielu interesantów i urzędów pragnących korzystać z akt, szczególnie z ostatnio przyjętych po byłych urzędach powiatowych[5].

Wspomniane przekształcenie oddziału w odrębne archiwum nie doszło nigdy do skutku, ale było przez pewien czas rozważane.

Za początek działalności archiwum w Radzyniu Podlaskim uznaje się dzień 1 II 1976 r. Pod tą datą Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych wydał Zarządzenie nr 1 w sprawie utworzenia na terenie poszczególnych województw oddziałów wojewódzkich, właściwości terytorialnej oraz obsługi finansowej wojewódzkich archiwów państwowych, jak również zmiany nazw niektórych archiwów. Tym samym powołał do życia oddział w Radzyniu Podlaskim[6].

Początki funkcjonowania instytucji były trudne. Większość akt wciąż znajdowała się w Łukowie, co stwarzało trudności wskazane w piśmie dyrektora archiwum do naczelnika Radzynia. Ostatecznie naczelnik miasta 12 X 1976 r. przeznaczył na cele archiwum kolejnych 7 pomieszczeń w Pałacu Potockich. Jednakże realizacja decyzji wiązała się z rozmaitymi trudnościami. W końcu listopada 1976 r. WAPL w piśmie do Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej i Mieszkaniowej Oddział w Radzyniu Podlaskim domagało się opuszczenia pomieszczeń o powierzchni 87 m², zajmowanych wciąż przez należące do niego Biuro Planowania Przestrzennego. Prośby nie przyniosły skutku, podobnie jak wysiłki o uzyskanie lokalu w Urzędzie Miejskim. Sekretarz miasta tłumaczył, że „nie może podać terminu opuszczenia tych pomieszczeń, uzależnione jest to od instytucji przeprowadzających remonty". Interweniowano w Komitecie Miejskim PZPR w Radzyniu, gdzie uzyskano zapewnienie, że lokale zostaną zwolnione. Ostatecznie archiwum przejęło je w marcu 1977 r.

---

[5] D. Magier, *Oddział APL w Radzyniu Podlaskim – zasób i udostępnianie*, [w:] *Archiwum Państwowe w Lublinie. Dzieje i zasób. Zbiór artykułów przygotowanych w związku z jubileuszem 80-lecia Archiwum*, red. E. Wierzbicka, L. Zabielski, Warszawa 2003, s. 119–120.

[6] D. Magier, Krótki kurs APL O/R (referat wygłoszony z okazji jubileuszu 35-lecia Oddziału w Radzyniu Podlaskim 1 II 2011 r.).

Pomieszczenia trzeba było następnie wyremontować i zaadaptować zgodnie z nowym przeznaczeniem. Dopiero po wykonaniu niezbędnych prac archiwum mogło zacząć normalnie funkcjonować.

W 1980 r. dokonano dokładnych pomiarów pomieszczeń zajmowanych przez archiwum. Ogółem metraż wyniósł 274,60 m², zaś powierzchnia magazynów – 152,14 m². Akta zajmowały wówczas 184 m.b.[7] W tym samym roku przekazano do Archiwum Państwowego w Siedlcach siedem zespołów archiwalnych. Proces przekazywania akt, wynikający z ich przyporządkowania terytorialnego, trwał jeszcze kilka następnych lat. W 1982 r. z Radzynia do Siedlec trafiło następnych 15 zespołów archiwalnych (akta gmin byłego powiatu łukowskiego). Proces przekazywania zakończył się dopiero w 1984 r. oddaniem ostatnich siedmiu zespołów, które winny były się znaleźć w archiwum siedleckim[8].

W 1983 r. ze względów bezpieczeństwa zamontowano nowe, dodatkowe zamki oraz kraty w oknach tej części pałacu, którą zajmowało archiwum. Jeżeli natomiast chodzi o działalność związaną z udostępnianiem, w roku tym miało miejsce wypożyczenie akt przechowywanych w oddziale przez Okręgową Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Lublinie[9].

Decyzją z 1 I 1984 r. wojewódzkie archiwa państwowe zostały przemianowane na archiwa państwowe, bez słowa „wojewódzkie" w nazwie. Od tej pory radzyński oddział nosił nazwę: Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim. W 1985 r. miało miejsce przejęcie akt 12 notariuszy z Łosic i Międzyrzeca[10]. Podobnie jak akta notariuszy z innych miast regionu powstałe w XIX i początku XX w., stanowią one najstarszą część zasobu radzyńskiego oddziału. Dzięki nabytkom zasób archiwum systematycznie się powiększał.

Obecna organizacja oddziału w Radzyniu Podlaskim, jego miejsce w strukturze lubelskiego archiwum oraz zadania zostały określone w statucie Archiwum Państwowego w Lublinie, wprowadzonym w życie Decyzją nr 13 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z 3 III 2017 r. Regulamin stwierdza, iż „(…) oddziały zamiejscowe Archiwum wykonują wszystkie zadania wymienione w Statucie Archiwum oraz zadania realizowane przez odpowiednie komórki organizacyjne centrali Archiwum, na obszarze ich właściwości terytorialnej określone w § 7, z wyjątkiem przygotowania do uzgodnienia normatywów

[7] Archiwum zakładowe Archiwum Państwowego w Lublinie Oddziału w Radzyniu Podlaskim (dalej: AZ O/R), sygn. 3, s. 67.

[8] Ibidem, s. 70, 89, 133.

[9] Ibidem, s. 117.

[10] AZ O/R, sygn. 4, s. 61.

kancelaryjnych oraz opiniowania normatywów kancelaryjnych i archiwalnych, opracowywanych przez jednostki organizacyjne”[11].

Oddział w Radzyniu początkowo obejmował obszar województwa bialsko-podlaskiego. Po reformie administracyjnej z 1999 r., likwidującej to województwo, zasięg terytorialny się nie zmienił. Obecnie obejmuje jednak inne jednostki administracyjne – powiaty bialski, parczewski i radzyński, miasto na prawach powiatu Biała Podlaska w województwie lubelskim oraz powiat łosicki w województwie mazowieckim.

Od początku istnienia oddziału w Radzyniu Podlaskim pracowały w nim cztery osoby – kierownik, dwóch archiwistów oraz pracownik obsługi[12]. Pierwszym kierownikiem była Stefania Domijańska. Funkcję jej zastępcy pełnił Dariusz Magier, który następnie kierował oddziałem od 1997 do 2016 r.[13] Na stanowisko zastępcy D. Magiera powołano Joannę Kowalik-Bylicką (1997–2016). W latach 80. w archiwum pracowały Barbara Stolarczyk, Hanna Wójcik, a także zatrudniona do dzisiaj archiwistka Anna Petkowicz (od 1982 r.)[14]. Przyszli kierownicy również pracowali w oddziale jako archiwiści: Dariusz Magier od 1995 r., Joanna Kowalik-Bylicka od 1998 r. W 2016 r. jako archiwista zatrudniony został Maciej Bosko. Pracownikiem obsługi w oddziale była Krystyna Jerozalska. W 1987 r. zastąpiła ją Krystyna Niedziułka, która przeszła na emeryturę w 2010 r.[15] Następnie na to miejsce przyjęto Marylę Gil. W 2012 r. zatrudniono też drugiego pracownika technicznego – operatora skanera, którym został Szczepan Korulczyk.

Pod koniec ubiegłego stulecia archiwum pozyskiwało kolejne pomieszczenia, początkowo w budynku należącym do Przedsiębiorstwa Usług Komunalnych SA w Radzyniu Podlaskim, następnie w Pałacu Potockich w Radzyniu Podlaskim. W 2000 r. archiwum użytkowało 270 m^2 w części zabytkowego Pałacu Potockich, administrowanego przez Urząd Miejski w Radzyniu Podlaskim oraz 135 m^2 w oddzielnym budynku biurowym Ujęcia Wody, należącym do Przedsiębiorstwa Usług Komunalnych SA w Radzyniu Podlaskim[16]. Pozyskanie nowych pomiesz-

[11] Regulamin Organizacyjny Archiwum Państwowego w Lublinie wprowadzony Zarządzeniem nr 4 Dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie z dnia 7 IV 2017 r. w sprawie Regulaminu organizacyjnego Archiwum Państwowego w Lublinie.

[12] D. Magier, Krótki kurs, s. 5–6.

[13] Ibidem.

[14] AZ O/R, sygn. 4, s. 42, 65.

[15] D. Magier, Krótki kurs, s. 5–6.

[16] Sprawozdanie opisowe z działalności Oddziału Archiwum Państwowego w Lublinie za 2000 rok, s. 13.

czeń w pałacu w 2004 r., zwolnionych przez Oddział Urzędu Statystycznego w Radzyniu Podlaskim, pozwoliło na zorganizowanie nowej pracowni naukowej, sali konferencyjnej i wystawowej oraz magazynów, do których przeniesiono akta z pomieszczeń usytuowanych na obrzeżach miasta. W 2004 r. oddział użytkował 401 m^2 w Pałacu Potockich[17]. Wraz z końcem lat 90. zmieniało się również wyposażenie oddziału. We wrześniu 1997 r. do radzyńskiego archiwum trafił komputer typu Adax wyposażony w oprogramowanie Office 97.0 PRO PL I Fox PRO 3 Op. Miesiąc później został wdrożony komputerowy System Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM[18]. Rok 1997 był też rokiem popularyzacji działalności oddziału dzięki serii artykułów opublikowanych przez D. Magiera w „Słowie Podlasia".

W 2009 r. oddział zmuszony był zmienić dotychczasowe siedziby. Ówczesne władze miasta Radzynia, które w imieniu Skarbu Państwa zarządzały Pałacem Potockich, podniosły czynsze wykraczające poza możliwości finansowe Archiwum Państwowego w Lublinie. Ostatecznie archiwum pozostawiło oddział w Radzyniu, ale należało znaleźć nowy lokal. Pomieszczenia zostały wynajęte w jednym z gmachów Zakładu Pracy Chronionej „Simena" przy ul. Kleeberga 10. Na drugim poziomie został urządzony magazyn, na pierwszym sala konferencyjna, pracownia digitalizacji i pomieszczenie techniczne, natomiast na poziomie +1 biuro, kancelaria, pokój socjalny i pracownia naukowa.

Poważnym zagrożeniem dla zgromadzonych akt okazała się burza w lipcu 2017 r. W jej wyniku doszło do zalania pomieszczeń magazynowych. Cała załoga walczyła o uratowanie zasobu przed zniszczeniem, wynosząc akta z zalanych miejsc, a potem susząc i dezynfekując te już zamoczone. Zdarzenie spowodowało zamknięcie oddziału na miesiąc oraz utrudniło jego funkcjonowanie przez wiele następnych miesięcy. Na szczęście dokumenty udało się ocalić.

Archiwum Państwowe w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim posiada w swoim zasobie materiały archiwalne z terenów byłego województwa bialsko-podlaskiego wytworzone w XIX oraz XX w. Akta przechowywane w oddziale pochodzą ze zlikwidowanego Powiatowego Archiwum Państwowego w Łukowie i stale przejmowanych akt jednostek organizacyjnych, których dokumentacja została zaliczona do państwowego zasobu archiwalnego, o trwałej wartości użytkowej i historycznej. Na zasób składają się akta: administracji państwowej

[17] Sprawozdanie opisowe z działalności Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim za 2004 rok, s. 14.

[18] AZ O/R, sygn. 5, s. 77.

oraz samorządowej (powiatowych rad narodowych, starostw powiatowych, miast i gmin, prezydiów powiatowych oraz gromadzkich rad narodowych, powiatowych urzędów ziemskich), instytucji wymiaru sprawiedliwości (prokuratury, sądów: grodzkich, powiatowych, okręgowych oraz pokoju), notariuszy (miast: Białej Podlaskiej, Kocka, Międzyrzeca Podlaskiego, Radzynia Podlaskiego, Łosic, Sokołowa, Konstantynowa), instytucji społecznych i organizacji (np. powiatowych komend „Służby Polsce", Rady Głównej Opiekuńczej Polskiego Komitetu Opieki), administracji specjalnej (państwowych inspektoratów statystycznych, urzędów skarbowych). Ponadto zasób tworzą akta administracji szkolnej oraz szkół (m.in. zespoły: Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Leśnej Podlaskiej, Rada Szkolna Powiatowa i Okręgowa w Łukowie, Miejski Zespół Ekonomiczno-Administracyjny Szkół w Radzyniu Podlaskim, Liceum Ogólnokształcące im. Józefa Ignacego Kraszewskiego w Białej Podlaskiej, Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących w Białej Podlaskiej, akta szkół podstawowych w Błoniu, Plance, Terespolu, Żeszczynce), związków zawodowych (np. Wojewódzkiej Rady Związków Zawodowych w Białej Podlaskiej), organizacji społeczno-politycznych (m.in. Ligi Morskiej Kolonialnej Obwód w Łukowie, Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Białej Podlaskiej, a także komitetów powiatowych, miejskich i gminnych PZPR, Podlaskiej Fundacji Wspierania Talentów w Białej Podlaskiej, Radzyńskiego Klubu Fotograficznego „Klatka" w Radzyniu Podlaskim), banków oraz instytucji kredytowych (m.in. Kasy Stefczyka, komunalnych kas oszczędności, Powszechnej Kasy Oszczędności Bank Państwowy Oddział w Międzyrzecu Podlaskim, Narodowego Banku Polskiego Oddział w Białej Podlaskiej i Parczewie, Banku Gospodarki Żywnościowej w Białej Podlaskiej) oraz przedsiębiorstw (np. zespoły: Bialskie Zakłady Przemysłu Drzewnego w Białej Podlaskiej, Zakłady Przemysłu Wełnianego „Biawena" w Białej Podlaskiej, Radzyńskie Zakłady Przemysłu Terenowego w Międzyrzecu Podlaskim oraz akta ich następcy, Międzyrzeckie Zakłady Mechanizacji Budownictwa „ZREMB" w Międzyrzecu Podlaskim, Przedsiębiorstwo Produkcyjno-Doświadczalne Robotów Przemysłowych „Techma-Robot" w Białej Podlaskiej, Stadnina Koni w Janowie Podlaskim, Państwowy Ośrodek Maszynowy w Klonownicy, Dębowej Kłodzie, Międzylesiu)[19].

Do największych zespołów przechowywanych w oddziale należą kolejno: Hipoteka w Białej Podlaskiej z lat 1812–1972 licząca 2801 j.a., 85,01 m.b. akt; Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Białej Podlaskiej

[19] *Archiwum Państwowe w Lublinie. Dzieje i zasób*, s. 124–125.

z lat [1944, 1949] 1950–1975 zawierający 7034 j.a., 67,35 m.b. akt; Sąd Powiatowy w Radzyniu Podlaskim z lat 1950–1974 liczący 11 845 j.a., 56,62 m.b; Prezydium Powiatowej Rady Narodowej i Urząd Powiatowy w Radzyniu Podlaskim z lat [1947–1949] 1950–1975 i 4999 j.a., 52,82 m.b.; Sąd Powiatowy w Białej Podlaskiej z lat [1939–1950] 1951–1975 liczący 13 036 j.a., 39,50 m.b. akt[20]. W końcu 2017 r. wielkość radzyńskiego zasobu wynosiła 1327,35 m.b. akt, tj. 137 653 j.a. usystematyzowanych w 698 zespołach archiwalnych. Zasób zewidencjonowany jest w całości[21].

Archiwalia zgromadzone w oddziale w Radzyniu Podlaskim stanowią dokumenty o trwałej wartości historycznej oraz badawczej. Do najstarszych akt w oddziale należą księgi hipoteki bialskiej oraz radzyńskiej oraz akty notarialne. Szczególnie istotne, ze względu na odtwarzanie historii rodzinnych, ale także dziejów lokalnej społeczności, są znajdujące się w zasobie księgi ludności oraz rejestry mieszkańców z XIX i XX w.

Użytkownicy korzystający z pracowni naukowej, poza archiwaliami oraz pomocami archiwalnymi (inwentarzami zespołów oraz skorowidzami do akt notariuszy), mają dostęp do biblioteczki archiwalnej, zawierającej ponad 2200 woluminów (zewidencjonowanych). Zgromadzone wydawnictwa dotyczą głównie regionu (monografie gmin) oraz są poświęcone tematyce historyczno-archiwalnej. Nierzadko są to publikacje wydawane przez archiwa państwowe (Naczelną Dyrekcję Archiwów Państwowych), powstałe na podstawie materiałów archiwalnych. Niezwykle istotnymi pozycjami są informatory o zasobach archiwów, ułatwiające pracownikom skierowanie interesantów do właściwej instytucji przechowującej poszukiwane materiały archiwalne. Wśród wydawnictw cyklicznych, zasilających biblioteczkę oddziału na wymienienie zasługują następujące periodyki: „Archeion", „Studia Archiwalne", a także wydawnictwa regionalne, np.: „Radzyński Rocznik Humanistyczny", „Szkice Podlaskie", „Wschodni Rocznik Humanistyczny", „Ziemia Radzyńska" oraz „Rocznik Bialskopodlaski".

Znowelizowany tekst ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. 2018, poz. 217) z dnia 11 I 2018 r. określa zakres działań archiwów państwowych. Wśród zadań przez nie wykonywanych wymienione są – obok kształtowania państwowego zasobu archiwalnego – ewidencjonowanie, gromadzenie, przechowywanie, zabezpieczanie, opracowywanie, udostępnianie mate-

[20] Źródło: Zintegrowany System Informacji Archiwalnej ZoSIA [dostęp 22.06.2018].

[21] Stan na dzień 31 XII 2017 r. – sprawozdanie roczne Oddziału za 2017 r.

riałów archiwalnych, jak również sprawowanie nadzoru na tzw. przedpolu archiwalnym, wydawanie uwierzytelnionych kopii oraz wypisów, zaświadczeń (na podstawie zapisów zawartych w materiałach archiwalnych), prowadzenie prac naukowych i wydawniczych, popularyzacja wiedzy o materiałach archiwalnych i archiwach oraz prowadzenie działalności informacyjnej[22]. Wszystkie wyżej wymienione zadania realizowane są również w radzyńskim oddziale.

Wśród korzystających z radzyńskiego zasobu osób znajdują się zarówno reprezentanci środowisk naukowych, studenci oraz uczniowie szkół średnich, pracownicy urzędów, pasjonaci historii lokalnej, genealodzy, jak i osoby prywatne, wskazujące interes prawny. Użytkownicy zamawiający akta otrzymują wgląd do dokumentów w pracowni naukowej oddziału. Zasady udostępniania materiałów archiwalnych w pracowniach naukowych archiwów państwowych określa wymieniona wcześniej Ustawa z dnia 14 VII 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. Dodatkowe kwestie ochrony dóbr osobistych żyjących osób fizycznych określa Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 IV 2016 r. (w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE – ogólne rozporządzenie o ochronie danych)[23]. Kwestie dotyczące korzystania z materiałów archiwalnych w pracowniach naukowych Archiwum Państwowego w Lublinie precyzuje Zarządzenie nr 5 Dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie z dnia 23 VI 2017 r.[24]

Od czasu powstania Oddziału Archiwum Państwowego w Radzyniu liczba osób korzystających z zasobu, a także liczba udostępnianych jednostek archiwalnych znacznie wzrosła. W latach 80. o korzystanie z materiałów archiwalnych zwracało się średnio pięć osób rocznie, w latach 90. było to średnio 16 osób, zaś w pierwszej dekadzie XXI w. już 61. Jeśli chodzi o charakter udostępnień, to w latach 90. przedstawiał się on następująco: w 1993 r. 7 udostępnień związanych ze sprawami własnościowymi, 28 z socjalnymi, 10 na potrzeby urzędów; w 1994 r.

[22] Art. 28.1. Ustawy (Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 I 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, Dz. U. 2018, poz. 217).

[23] Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. https://www.pibr.org.pl/assets/file/3011,RODO%20-%20wersja%20polska.pdf, [dostęp 23.06.2018].

[24] Zarządzenie nr 5 Dyrektora Archiwum Państwowego w Lublinie z dnia 23 czerwca 2017 r. w sprawie regulaminu korzystania z materiałów archiwalnych w pracowniach naukowych w Archiwum Państwowym w Lublinie.

odpowiednio 17, 31 i 15, zaś w 1995 – 20, 72 i 11[25]. Wzrasta też liczba udostępnianych archiwaliów. Wyraźnie widać to po 2000 r.[26] Do 2002 r. udostępniono łącznie 7558 j.a. (8,5 proc. zasobu). W pierwszym ćwierćwieczu istnienia archiwum (1976––2002) rokiem, w którym było najmniej udostępnień był 1983, natomiast rokiem, w którym przypadło ich najwięcej był rok 2002. W następnych latach miał miejsce dalszy wzrost zarówno liczby zamówień, jak też udostępnianych jednostek. W latach 1980–1997 najwięcej udostępniano akt z okresu powojennego, po 1994 r. (40), na drugim miejscu był okres II RP (36). Mniej było udostępnień akt z okresu zaborów (16), a jeszcze mniej z okupacji niemieckiej podczas II wojny światowej (8).

W ostatnich latach poziom udostępniania materiałów archiwalnych (liczba jednostek archiwalnych oraz odwiedzin korzystających) w pracowni naukowej oddziału zmalał w porównaniu z rokiem 2015 oraz 2016[27]. Utrzymuje się natomiast swoista tendencja dotycząca zespołów archiwalnych, z których użytkownicy korzystali najczęściej. W latach 2015–2017 należały do nich: akta hipoteki bialskiej oraz radzyńskiej, akta miast oraz gmin, akta notariuszy, akta starostwa bialskiego i radzyńskiego z lat 1944–1950, akta prezydiów powiatowych oraz gromadzkich rad narodowych. Łącznie w latach 2015–2017 pracownia naukowa oddziału zanotowała 500 odwiedzin (286 użytkowników zasobu)[28].

Do 2002 r., a zatem jeszcze przed wzrostem liczby udostępnień, zasób oddziału przysłużył się do powstania ponad 100 prac magisterskich, doktorskich i opracowań monograficznych. Można wśród nich wymienić m.in.:

- M. Bechta, *Stan bezpieczeństwa na Podlasiu 1939–1944* (praca magisterska napisana na Uniwersytecie Warszawskim);
- M. Chwedoruk, *Wpływ Żydów na kulturę i oświatę w Międzyrzecu Podlaskim po roku 1918* (praca magisterska napisana na Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach);
- E. Grom, *Działalność dydaktyczno-wychowawcza szkół łukowskich w okresie międzywojennym* (praca magisterska napisana na Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach);
- S. Jarmuł, *Z dziejów Radzynia Podlaskiego i byłego powiatu radzyńskiego* (opracowanie monograficzne wydane w formie książkowej);

[25] AZ O/R, sygn. 5, s. 63.

[26] D. Magier, Krótki kurs, s. 5–6.

[27] W 2015 r. – 189 j.a.; 2016 r. – 2110 j.a.; 2017 r. – 1264 j.a. Zob. Opis działalności i zrealizowanych zadań Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim za 2017 r.

[28] Zob. Sprawozdanie opisowe Oddziału za 2017 r.

- T. Kondraciuk, *Żydzi w Międzyrzecu Podlaskim w XX w.* (praca magisterska napisana na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie);
- B. Krupowicz, *Organizacja władzy i administracji państwa w latach 1944–1950 w woj. lubelskim na przykładzie miasta Terespola nad Bugiem* (praca magisterska napisana w filii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Rzeszowie);
- A. Mironiuk, *Monografia Janowa Podlaskiego do roku 1939* (praca doktorska napisana na Akademii Wychowania Fizycznego w Białej Podlaskiej);
- M. Mochnacz, *Awaria w Czarnobylu* (praca magisterska napisana na Akademii Podlaskiej w Siedlcach – obecnie Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach);
- T. Przegaliński, *Związek Nauczycielstwa Polskiego w latach 1918–1939 na terenie pow. łukowskiego* (praca magisterska napisana na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie);
- E. Ryżko, *Dzieje Państwowego Seminarium Nauczycielskiego w Leśnej Podlaskiej 1919–1939* (praca magisterska napisana na Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach);
- D. Smolarek, *Społeczeństwo powiatu bialskiego wobec przemian ustrojowych 1944–1950* (praca magisterska napisana na Uniwersytecie Warszawskim);
- J. Sroka, *Północna Lubelszczyzna w latach wojny i okupacji hitlerowskiej* (praca doktorska napisana na Uniwersytecie Warszawskim);
- R. Szudejko, *Historia i współczesność regionu bialskopodlaskiego. Studium problemu zróżnicowania przestrzeni społeczno-kulturalnej* (praca magisterska napisana na Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach).

Od tego czasu prace magisterskie, doktorskie, artykuły naukowe oraz monografie książkowe, napisane dzięki archiwaliom znajdującym się w radzyńskim Oddziale AP, stały się jeszcze liczniejsze. Do 2010 r. powstało około 500 prac[29] i liczba ta nadal wzrasta. Do najciekawszych pozycji z ostatnich lat, które ukazały się drukiem należą:

- D. Magier, *System biurokratyczny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w województwie bialskopodlaskim w latach 1975–1990*, Radzyń Podlaski 2012;
- J. Kowalik-Bylicka, *Dobra ziemskie Radzyń. Historia majątku od XVIII do XX wieku*, Lublin 2015;
- *Dzieje Kocka od czasów najdawniejszych do najnowszych*, red. D. Magier, Kock 2017;
- *Partia Komunistyczna w Polsce. Struktury – ludzie – dokumentacja*, red. D. Magier, Siedlce 2013;

[29] D. Magier, *Oddział APL w Radzyniu*, s. 126–130.

- *Szkice z dziejów Kąkolewnicy i okolic*, red. P. Szkurłatowicz, Radzyń Podlaski 2014;
- S. Korulczyk, *Wybory polityczne mieszkańców Radzynia Podlaskiego 1989–2009*, Radzyń Podlaski 2015.

Udostępnianie zasobu oddziału jest realizowane również poprzez prowadzone kwerendy. W ostatnich latach (2015–1017) obserwujemy ich średni wzrost, oscylujący wokół 244 kwerend wykonywanych rocznie. Odnotowujemy ponadto przewagę liczby kwerend własnościowych nad naukowymi, potwierdzeniem obywatelstwa polskiego i Kartą Polaka, utrzymującymi się z kolei na tym samym poziomie. W 2017 r. wzrosła również liczba kwerend socjalnych[30]. Omawiane poszukiwania w zasobie mają charakter: genealogiczny, własnościowy, socjalny (zaświadczenia dotyczące zatrudnienia), odszkodowawczy (potwierdzenie represji w okresie okupacji oraz powojennym)[31].

Prace badawcze ułatwia użytkownikom zasobu serwis www.szukajwarchiwach.pl. Zasób udostępniony w Internecie nie jest udostępniany w pracowni naukowej. Takie postępowanie jest zasadne ze względów dotyczących zabezpieczenia akt oraz przechowywania ich wieczyście. Archiwalia można wyszukiwać i przeglądać przy pomocy monitora własnego komputera bądź w pracowni naukowej archiwum online. Część materiałów archiwalnych radzyńskiego zasobu została udostępniona również w postaci kopii cyfrowych w sieci, wśród nich: akta miast (Międzyrzeca Podlaskiego, Kocka, Białej Podlaskiej, Radzynia Podlaskiego; notariuszy: Jana Piotra Baranowskiego w Radzyniu Podlaskim, Juliana Lipnickiego w Konstantynowie, Józefa Bogusławskiego w Łosicach, Zachariasza Hordziejewskiego w Konstantynowie, Wincentego Rozwody w Łosicach, Szymona Czarnockiego w Łosicach oraz Związków Straży Pożarnych RP Stowarzyszeń Wyższej Użyteczności Oddziałów Powiatowych w Łukowie oraz Kocku).

Innym zadaniem archiwum jest przygotowanie zgromadzonego zasobu do udostępniania, jego opracowanie. W latach 90. wyzwaniem dla pracowników były akta Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Porządkowanie akt stanowi jedno z rutynowych zadań archiwistów, jednak ten przypadek był szczególnie wymagający. Wiele dokumentów było rozsypanych luzem, bez przypisanych im teczek. Inne znajdowały się w teczkach, ale były pozbawione jakichkolwiek oznaczeń. Ponadto dokumenty Komitetu Wojewódzkiego PZPR zostały prze-

[30] W 2015 r. – 11; 2016 r. – 16; 2017 r. – 26. Zob. Sprawozdanie opisowe Oddziału za 2017 r.
[31] D. Magier, Krótki kurs, s. 1–5.

mieszane z aktami Komitetu Miejskiego w Białej Podlaskiej[32]. Rozdzielenie ich, uporządkowanie i opisanie okazało się sporym wyzwaniem, a jednocześnie istotnym osiągnięciem, biorąc pod uwagę, że akta partii komunistycznej, nadzorującej całokształt życia publicznego, posiadają dużą wartość historyczną.

W pierwszej połowie lat 90. pracownicy oddziału w Radzyniu opracowywali ponadto akta gminnych rad narodowych, prezydiów gromadzkich rad narodowych, akta gmin, jak również akta prokuratorskie, sądów grodzkich oraz okręgowych[33]. W drugiej połowie lat 90. opracowywano natomiast akta notariuszy konstantynowskich, łosickich, międzyrzeckich, radzyńskich oraz sokołowskich[34]. Poza wymienionymi zespołami, procesowi opracowania zasobu w dalszym ciągu poddawano akta prezydiów miejskich rad narodowych, prezydiów gromadzkich rad narodowych oraz archiwum zakładowe oddziału[35]. Tendencje opracowywania zbiorów prezydiów gromadzkich rad narodowych utrzymały się również w pierwszej dekadzie XXI w.[36] Ponadto kontynuowano opracowywanie akt Komitetu Wojewódzkiego PZPR, zlikwidowanych przedsiębiorstw (m.in. Zakładów Mechanizacji Budownictwa „ZREMB" w Międzyrzecu Podlaskim, Radzyńskich Zakładów Przemysłu Terenowego w Międzyrzecu Podlaskim) oraz akt komisji wyborczych i notariuszy urzędujących w Białej Podlaskiej[37]. Po 2010 r. opracowywano akta miejskich rad narodowych, Sądu Okręgowego w Białej Podlaskiej, Miejskiej Rady Narodowej w Radzyniu Podlaskim oraz Urzędu Miejskiego w Radzyniu Podlaskim[38]. W ostatnich latach opracowane zostały w całości zespoły państwowych ośrodków maszynowych oraz kas rolniczych ubezpieczeń społecznych. Aktualnie trwają prace związane z opracowywaniem zespołu Hipoteka w Radzyniu Podlaskim. Prace związane z tradycyjnym opracowywaniem zasobu zostały częściowo zawieszone również w oddziale w Radzyniu Podlaskim na rzecz programu retrokonwersji pomocy archiwalnych, wdrożonego w lipcu 2016 r. przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych[39].

---

[32] AZ O/R, sygn. 5, s. 53.

[33] Ibidem, s. 9, 21, 53.

[34] AZ O/R, Spis zd.-odb. nr 1, poz. 5, s. 3.

[35] Ibidem.

[36] AZ O/R, Spis zd.-odb. nr 1, poz. 7, s. 30.

[37] Ibidem.

[38] AZ O/R, Spis zd.-odb. nr 3, poz. 12, s. 48.

[39] Program retrokonwersji pomocy archiwalnych – 13 milionów opisów teczek online w dwa lata, https://www.archiwa.gov.pl/pl/aktualnosci/4489-program-retrokonwersji-pomocy-archiwalnych-13-milion%C3%B3w-opis%C3%B3w-teczek-online-w-dwa-lata, [dostęp 28.08.2018].

Istotną rolą archiwów państwowych jest kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego poprzez sprawowany nadzór nad jednostkami, które wytwarzają dokumentację wchodzącą w skład państwowego zasobu archiwalnego. Nadzór sprawowany jest przy pomocy przeprowadzanych kontroli przestrzegania przepisów kancelaryjno-archiwalnych, ekspertyzy archiwalne, opiniowanie wniosków na brakowanie oraz wydawanie zgód na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej[40]. W 2017 r. do oddziału wpłynęło 167 wniosków (ze 135 jednostek organizacyjnych objętych nadzorem) o wydanie zgody na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej, przy czym wydano 159 zgód. Pracownicy radzyńskiego archiwum przeprowadzili natomiast 48 kontroli archiwów zakładowych urzędów i instytucji objętych nadzorem archiwalnym[41].

Do specyfiki archiwów (nie tylko państwowych) należy sukcesywnie postępujące powiększanie się zasobu. Stwarza to jednocześnie możliwości dla ciągłego rozwoju instytucji. Zasób radzyńskiego oddziału w 2017 r. został powiększony o 925 jednostek inwentarzowych, co stanowi 20,54 m.b. akt (16 nabytków, w tym pięć nowych zespołów oraz 11 dopływów do zespołów). Próbując zarysować dynamikę narastającego zasobu archiwalnego oddziału w Radzyniu Podlaskim należy zauważyć, że w 2016 r. zasób zwiększył się o 709 jednostek inwentarzowych, czyli 21,52 m.b. akt, zaś w 2015 r. o 2330 j.a., co stanowiło 32,10 m.b.[42]

Radzyński oddział lubelskiego archiwum, oprócz przechowywania i udostępniania akt oraz kontrolowania ich wytwórców, realizuje również zadania w zakresie popularyzacji, co czyni z niego jednostkę kulturotwórczą. Ten rodzaj działalności archiwów jest czynnikiem kształtującym postawy społeczne, promującym wiedzę o regionie oraz miejscowym zasobie, środkiem determinującym lokalne społeczeństwo do refleksji nad przeszłością[43]. Radzyński oddział współpracuje w tym względzie z innymi podmiotami.

Przedsięwzięcia podejmowane na przestrzeni funkcjonowania radzyńskiego oddziału nie odbiegają od typowych form edukacji oraz popularyzacji zasobu i wiedzy o archiwach. Przekazywaniu wiedzy o zasobie oraz samej instytucji służą organizowane wystawy, konferencje, spotkania, lekcje oraz wydawnictwa. Tematyka

[40] https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/dla_archiwow/tom_I_przepisy.pdf, [dostęp 25.06.2018].

[41] Zob. Sprawozdania opisowe Oddziału w Radzyniu Podlaskim za 2017 r.

[42] Zob. Sprawozdania opisowe Oddziału w Radzyniu Podlaskim za lata 2015, 2016, 2017.

[43] W. Chorążyczewski, *Archiwista przyszłości – edukator i autopromotor w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Olsztyn, 6–8 września 2007 r.*, red. J. Poraziński, K. Stryjowski, Warszawa 2008, s. 49–52.

tych działań jest związana z lokalną historią, istotnymi wydarzeniami w dziejach kraju oraz związanymi z nimi osobami i miejscami[44]. Stwarzają one okazje do zaprezentowania odbiorcom, obok historii lokalnej, również aspektów dotyczących pracy archiwów, możliwości wykorzystania zasobu, być może także zachęcają przyszłych adeptów poszukiwań archiwalnych do podjęcia własnych przedsięwzięć. W latach 2000–2017 pracownicy oddziału zorganizowali około 80 spotkań, w których udział wzięło ponad 1500 osób[45]. Tylko do 2010 r. oddział zorganizował 12 wystaw, 11 sesji naukowych, prelekcji i spotkań autorskich; przyjął 87 grup szkolnych na lekcjach archiwalnych, w których uczestniczyło 1500 uczniów; wydał cztery publikacje książkowe, a jego pracownicy reprezentowali archiwum na 28 konferencjach naukowych, na których wygłosili referaty. Archiwum w Radzyniu ponad 80 razy gościło w publikacjach prasowych oraz w 10 audycjach radiowych i telewizyjnych[46].

Wśród działań popularyzatorskich znalazły się spotkania i lekcje archiwalne, kierowane do miejscowych szkół, jak również szerszego grona odbiorców. Ich tematyka dotyczyła zasobu instytucji, ale obejmowała również historię regionu. Oddział ściśle współpracuje z innymi podmiotami, zajmującymi się działalnością kulturalną i naukową, takimi jak Radzyńskie Stowarzyszenie Inicjatyw Lokalnych, Radzyński Klub Fotograficzny „Klatka" czy Radzyńskie Towarzystwo Naukowe „Libra", także z Miejską Biblioteką Publiczną im. Zenona Przesmyckiego w Radzyniu Podlaskim. We współpracy z ostatnią z wymienionych instytucji zorganizowano cykl „Spotkania z historią regionu" (początkowo „Spotkania z regionalizmem"), w ramach którego odbywały się wykłady i prezentacje dotyczące historii lokalnej, chociażby związane z rocznicą urodzin Ignacego Potockiego, 540. rocznicą lokacji miasta (2008 r.), dóbr ziemskich w powiecie, historii godła Polski w świetle dokumentów i pieczęci.

Z innych inicjatyw, w które zaangażowany był radzyński oddział, wymienić można cykl spotkań „Sztuka i historia idą w parze" oraz projekt „Zwiedzamy Radzyń z dokumentem". W ramach tego ostatniego projektu uczestnicy zwiedzali miasto, a pracownik archiwum w roli przewodnika opowiadał o obiektach, przytaczając treść dokumentów przechowywanych w archiwum, a dotyczących danego miejsca.

---

[44] H. Mazur, *Lekcje archiwalne w archiwach państwowych w świetle konspektów i scenariuszy w Strefie Edukacyjnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych*, „Archiwista Polski", 2014, nr 4, s. 39–54.

[45] J. Kowalik-Bylicka, Formy oddziaływania archiwum terenowego na rozwój kultury lokalnej na przykładzie działalności Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim (referat wygłoszony na VII Powszechnym Zjeździe Archiwistów Polskich, Kielce 20–21 IX 2017 r.).

[46] Ibidem.

W odniesieniu do działań związanych z popularyzacją zasobu nie sposób pominąć organizowanych wystaw, na których prezentowano znajdujące się w zasobie materiały archiwalne w postaci afiszów i druków ulotnych, odcisków pieczęci oraz autografów osób znanych miejscowej społeczności. Wystawy organizowano samodzielnie, jak również we współpracy z Radzyńską Izbą Regionalną. Do najciekawszych przedsięwzięć należały: wystawa ukazująca źródła niezbędne do poszukiwań genealogicznych (2003 r.), „Afisz okupacyjny" (2009 r.), „Autografy i pieczęcie w zasobie Archiwum Państwowego w Lublinie Oddział w Radzyniu Podlaskim" (2013 r.), czy „Wojna informacyjna Żołnierzy Wyklętych" (2016 r.). Warto również wspomnieć o imprezie plenerowej połączonej z pokazem „Tatarzy regionu bialskopodlaskiego" oraz prezentacji „Satyra antysolidarnościowa 1980–1981", uświetniających program wydarzeń kulturalnych miasta[47] (2011 r.).

Ponadto radzyńskie archiwum było i nadal jest inicjatorem wydarzeń w dziedzinie naukowej. W 2004 r. została zorganizowana sesja poświęcona rodowi Korwin-Szlubowskich (właściciele Radzynia na przestrzeni wieków). Innymi ważnymi wydarzeniami były: konferencja „Komunizm i postkomunizm" (2005 r.), sesja naukowa „13 XII 1981 Wiedza historyczna i świadomość społeczna po 25 latach od wprowadzenia stanu wojennego" (2006 r.), konferencja „Partia komunistyczna w Polsce – struktury, ludzie, dokumentacja" (2011 r.) oraz „To idzie młodość. Młodzież w ideologii i praktyce komunizmu" (2015 r.). Pokłosiem wymienionych konferencji stały się publikacje naukowe, wzbogacające bibliografię historii partii komunistycznej[48]. Okazją do szkolenia studentów archiwistyki były kilkakrotnie organizowane warsztaty archiwalne, w których uczestniczyli studenci z Siedlec, Lublina oraz Torunia. Spotkania przybliżające wiedzę o archiwistyce i archiwach odbywały się corocznie w latach 2007–2010[49].

Od 2004 r., w ramach cyklu „Wieczór autorski w Archiwum Państwowym", w sali konferencyjnej archiwum odbywały się także spotkania autorskie twórców prac historycznych. Oddział zorganizował promocje książki Mariusza Bechty *Narodowo radykalni. Obrona tradycji i ofensywa narodowa na Podlasiu w latach 1918–1939*[50] oraz D. Magiera *Codzienność w cieniu sowietyzacji*[51]. Inne

[47] Ibidem.

[48] Ibidem.

[49] Ibidem.

[50] M. Bechta, *Narodowo radykalni. Obrona tradycji i ofensywa narodowa na Podlasiu w latach 1918–1939*, Biała Podlaska 2004.

[51] D. Magier, *Codzienność w cieniu sowietyzacji. Eseje i dokumenty z życia Radzynia Podlaskiego i okolic w latach 1944–1956*, Radzyń Podlaski 2008.

spotkania uświetniły promocje wydawnictw źródłowych, tj.: *Skorowidza do akt Jana Sariusza Mnińskiego notariusza powiatu radzyńskiego (1812–1815)*[52], *Skorowidza do rejestru mieszkańców miasta Radzynia Podlaskiego z lat 1931–1939*[53] i książki *Dobra ziemskie Radzyń. Historia majątku od XVIII do XX wieku*[54].

Przykładem popularyzacji wiedzy o archiwach oraz źródłach, kształtującym postawy patriotyczne, jest publikacja autorstwa D. Magiera oraz Pawła Żochowskiego, przybliżająca miejsce oraz wydarzenia związane z dawnym aresztem gestapo, następnie UB w Radzyniu Podlaskim. Działania podjęte przez historyków (zgromadzenie dokumentacji fotograficznej, przeprowadzona kwerenda archiwalna oraz kroki podjęte przez włodarzy miasta) przyczyniły się do powołania Muzeum Żołnierzy Wyklętych w Radzyniu Podlaskim. Obecnie komórka funkcjonuje w ramach struktur Radzyńskiego Ośrodka Kultury[55].

Wymienione działania potwierdzają współczesne tendencje. Jak zauważył bowiem D. Magier, oddziały zamiejscowe archiwów państwowych, realizując liczne działania związane z popularyzacją zasobu oraz chcąc sprostać potrzebom użytkowników zasobu archiwalnego, ulegają przekształcaniu w placówki o charakterze kulturalno-naukowym[56]. Oddział zamiejscowy w Radzyniu Podlaskim (podobnie jak inne oddziały archiwów państwowych) stał się ponadto komórką prowadzącą działalność o charakterze informacyjnym w zakresie źródeł historycznych[57].

Współtworzące państwową sieć archiwalną oddziały terenowe archiwów państwowych wykonują zadania na ograniczonym obszarze, obejmującym zazwyczaj kilka powiatów. Stan ten ułatwia interesantom określenie miejsc wykonywania kwerend. Zgodnie z zasadą proweniencji, oddziały gromadzą dokumentację wytwarzaną w komórkach ustalonych pod nadzór, znajdujących się na określonym terenie. Zasada obowiązuje również w stosunku do nadzoru nad instytucjami, wytwarzającymi państwowy zasób archiwalny. Zgodnie z tymi samymi warunka-

---

[52] D. Magier, A. Rogalski, *Skorowidz do akt Jana Sariusza Mnińskiego, notariusza powiatu radzyńskiego (1812–1815)*, Radzyń Podlaski 2011.

[53] D. Magier, *Skorowidz do rejestru mieszkańców miasta Radzynia Podlaskiego z lat 1931–1939*, Lublin 2013.

[54] J. Kowalik-Bylicka, *Dobra ziemskie Radzyń. Historia majątku od XVIII do XX wieku*, Lublin 2015.

[55] Podczas nadzwyczajnej sesji 17 V 2018 r. Rada Miasta Radzyń Podlaski zmieniła statut Radzyńskiego Ośrodka Kultury. Dodano punkt, który zakłada stworzenie i poprowadzenie muzeum.

[56] D. Magier, *Oddział terenowy archiwum państwowego w środowisku lokalnym*, „Archiwista Polski", 2001, nr 2, s. 69–71.

[57] D. Magier, *Regionalna rola archiwum państwowego w epoce postindustrialnej*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 1, *Archiwistyka na uniwersytetach. Archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 213–214.

mi kształtowany jest zasób archiwalny, wytwarzany przez lokalnych aktotwórców, następnie przejmowany, ewidencjonowany oraz udostępniany przez pracowników oddziałów zamiejscowych. Podejmowane przez pracowników Archiwum Lubelskiego Oddział w Radzyniu Podlaskim działania prowadzone są z przekonaniem o istotnej roli instytucji w środowisku lokalnym. Przedsięwzięcia popularyzatorskie oddziałują natomiast na historyczną i regionalną świadomość społeczeństwa[58].

Summary

The Lublin State Archives Branch in Radzyń Podlaski in 1952–2017

The present article is an attempt to characterize the activity of the Radzyń Podlaski Branch of the State Archives in Lublin. The paper discusses the issues concerning the history of the Branch in Radzyń Podlaski and its predecessor – the District State Archives in Łuków. In addition, it presents the issues of the organization of this institution, implementation of its tasks, storage of the holdings, and its position in the structure of the State Archives in Lublin. The article presents the scope of tasks of the Branch, resulting from the Act on National Archive Resources and Archives, and its most important achievements in popularization and scientific activities. It also highlights the important role of the institution as a culture-forming center.

KEYWORDS: State Archives in Lublin, Archives Branch in Radzyń Podlaski, State Archives, culture, Radzyń Podlaski.

Bibliografia

Źródła drukowane

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 I 2018 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz. U. nr 2018, poz. 217).

Podstawy nadzoru archiwalnego. Teoria i praktyka, https://www.archiwa.gov.pl/images/docs/dla_archiwow/tom_I_przepisy.pdf, [dostęp 25.06.2018].

[58] J. Kowalik-Bylicka, Formy oddziaływania.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. https://www.pibr.org.pl/assets/file/3011,RODO%20-%20wersja%20polska.pdf, [dostęp 23.06.2018].

Literatura

Archiwum Państwowe w Lublinie i jego oddziały w Chełmie, Kraśniku i Radzyniu Podlaskim. Przewodnik po zasobie, t. 1, red. F. Cieślak, M. Trojanowska, Lublin 1997.

Bechta M., *Narodowo radykalni. Obrona tradycji i ofensywa narodowa na Podlasiu w latach 1918–1939*, Biała Podlaska 2004.

Chorążyczewski W., *Archiwista przyszłości – edukator i autopromotor w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] *Archiwa w nowoczesnym społeczeństwie. Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Archiwistów Polskich, Olsztyn, 6–8 września 2007 r.*, red. J. Poraziński, K. Stryjowski, Warszawa 2008, s. 45–53.

Kowalik J., *Dobra ziemskie Radzyń. Historia majątku od XVIII do XX wieku*, Lublin 2015.

Magier D., *Codzienność w cieniu sowietyzacji. Eseje i dokumenty z życia Radzynia Podlaskiego i okolic w latach 1944–1956*, Radzyń Podlaski 2008.

Magier D., *Oddział APL w Radzyniu Podlaskim – zasób i udostępnianie*, [w:] *Archiwum Państwowe w Lublinie. Dzieje i zasób*, red. E. Wierzbicka, L. Zabielski, Warszawa 2003, s. 119–130.

Magier D., *Oddział terenowy archiwum państwowego w środowisku lokalnym*, „Archiwista Polski", 2001, nr 2, s. 69–71.

Magier D., *Regionalna rola archiwum państwowego w epoce postindustrialnej*, [w:] *Toruńskie Konfrontacje Archiwalne*, t. 1, *Archiwistyka na uniwersytetach. Archiwistyka w archiwach*, red. W. Chorążyczewski, A. Rosa, Toruń 2009, s. 213–224.

Magier D., *Skorowidz do rejestru mieszkańców miasta Radzynia Podlaskiego z lat 1931–1939*, Lublin 2013.

Magier D., Rogalski A., *Skorowidz do akt Jana Sariusza Mnińskiego, notariusza powiatu radzyńskiego (1812–1815)*, Radzyń Podlaski 2011.

Mazur H., *Lekcje archiwalne w archiwach państwowych w świetle konspektów i scenariuszy w Strefie Edukacyjnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych*, „Archiwista Polski", 2014, nr 4, s. 39–54.